הנער המגיד ומשפטו בצקלג

בשני התיאורים על מות שאול, בשמ״א לא ושמ״ב א, הפרשנות נתפסת בעיקר לסתירות. לי נדמה כי עיקר השאלה אינו כל־כך הסתירות, כמו טיבו של הנער וגורלו, שהם־הם בעצם המסבירים גם את הסתירות, ולכן הגדרתי את הנושא ״הנער המגיד ומשפטו בצקלג״.

אין כאן המקום להביא אפילו תמצית של כל הספרות וכל הדברים שנאמרו על הנושא הזה. על־כן אסתפק בציון שני הכיוונים העיקריים, שבהם הלכו המפרשים והחוקרים בבירור עניין זה.

שני הכיוונים הם שתי מגמות, ושתיהן — אם אפשר לומר כך — אינן ענייניות כי אם פרינציפיוניות. כלומר, מרבית המפרשים הדנים בנושא הזה שייכים או לאסכולה ההארמוניסטית, וכאן היא בוודאי באה לידי ביטוי מוגזם, או לאסכולה הביקורתית, שגם היא באה כאן במידה מסוימת לידי קיצוניות, כאשר היא הולכת בשיטתה, בלא לשים לב לגוף העניין שלפנינו.

האופייני והאב לשיטה ההארמוניסטית הוא יוסף בן מתתיהו ב״קדמוניות״,[1] המיישב את הסתירה שבין שני הפרקים בדרך פשוטה למדי. הוא אומר, שבאמת היו הדברים כפי שכתוב בשמ״א לא, ג–ד: ״ותכבד המלחמה אל שאול וימצאֻהו המורים אנשים בקשת ויָחל מאד מהמורים. ויאמר שאול לנשא כליו שלף חרבך ודָקרני בה פן יבואו הערלים האלה ודקרֻני והתעללו בי ולא אבה נשא כליו כי ירא מאד ויקח שאול את החרב ויפל עליה״. אולם — אומר יוסף בן מתתיהו — הוא לא מת כשנפל על חרבו, כי אם אחז אותו השבץ, ואז נזדמן שם אותו נער עמלקי. כלומר, אחרי ששאול נפל על חרבו, היה המעשה המתואר בפרק א בשמ״ב החל בפסוק ז והלאה: ״ויפן אחריו ויִראני ויקרא אלי ואֹמר הנני. ויאמר לי מי אתה ואֹמר אליו עמלקי אנכי. ויאמר אלי עָמֹד־נא עלי ומֹתתני כי אחזני השבץ כי כל עוד נפשי בי. ואעמֹד עליו ואמֹתתהו כי ידעתי כי לא יחיה אחרי נִפלו״. זאת אומרת ששני התיאורים כאחד נכונים הם. זוהי שיטתו של יוסף בן מתתיהו, ורבים מן המפרשים הולכים בעקבותיו. זוהי הגזמה הארמוניסטית, כי כפי שכבר העירו אחדים, אפילו אם אנחנו מקפידים על אמיתותו של כל דבר במקרא, אין אנחנו חייבים להניח, כי מפי נער עמלקי יוצאת האמת הצרופה לכל פרטיה.

לעומת זאת באה השיטה הביקורתית וחוזרת על שגרתה, ואומרת שיש כאן שני מקורות

1 יוסף בן מתתיהו, קדמוניות היהודים, ו, 371, מהד׳ שליט, א, עמ׳ 220.

כל הזכויות שמורות להוצאת אוניברסיטת בר אילן. לדף הספר באתר ההוצאה:
https://www.biupress.co.il/index.php?dir=site&page=catalog&op=item&cs=683

סותרים. ואתה שואל: כאשר נוסח אחד אומר הכתוב ונוסח שני אומר הנער העמלקי, מה צורך במקורות? אף־על־פי־כן הפרינציפ גובר, והשגרה נשמרת.

אציג נא את שיטת הביקורת כפי שמנסח אותה בודה,[2] כיד חריפותו. הוא טוען, כאמור, שיש כאן שני מקורות. הראשון הוא בפרק לא בשמ״א, והוא מושך אחריו את ארבעת הפסוקים הראשונים של שמ״ב פרק א, ואילו מפסוק ו בשמ״ב א — מקור אחר, והפסוק המקשר הוא פסוק ה. והוא מביא כמה ראיות לכך. כמנהגם של חכמי הביקורת הוא מוסיף קושיות, כי ככל שאתה מרבה בסתירות כן תחזק התיאוריה. ואף־על־פי שהסתירות הממשיות גלויות כאן לעין, בא בודה ומוסיף עליהן. הוא טוען, כי מלבד עצם העובדה שבשמ״א פרק לא שאול מתאבד ולפי שמ״ב פרק א נהרג על־ידי עמלקי, יש כאן עוד סתירות:

בפרק לא, ג נאמר: ״וימצאהו המורים״, ואילו בשמ״ב א, ו כתוב: ״והנה הרכב ובעלי הפרשים הדבְקָהו״. בודה טוען שבשמ״א פרק לא כתוב ״ויחל״, זה מלשון מחלה, חלחלה, ואילו בשמ״ב א, ט אחזהו השבץ; ובודה יודע דבר שאנו איננו יודעים, ששבץ הוא סחרחורת, ואילו ״ויחל״ היא מחלה. אם כן, זו היא סתירה נוספת.

ועוד: בפרק לא, פסוק ח נאמר: ״ויהי ממחרת ויבֹאו פלשתים לפַשט את החללים וימצאו את שאול ואת שלשת בניו נפלים בהר הגלבֹע״, ואילו בשמ״ב א, י כתוב שהנער מביא את הנזר ואת האצעדה אל דוד. גם זו סתירה בעיני בודה.

עוד הוא טוען, שבשמ״ב ד, י נאמר: ״כי המגיד לי לאמר הנה מת שאול והוא היה כמבשר בעיניו וָאֹחזה בו ואהרגהו בצקלג אשר לתתי לו בשׂרה״, כלומר שדוד אוחז בו והורגו, ואילו בפרק א בפסוק טו נאמר: ״ויקרא דוד לאחד מהנערים ויאמר גש פגע בו ויכהו וימת״. אם כן, מרובות לדעתו הסתירות בין המקורות.

ולמה מצרף בודה את ארבעת הפסוקים הראשונים של שמ״ב פרק א למקור הקודם? כי בארבעת הפסוקים האלה כתוב: ״ויהי ביום השלישי והנה איש בא מן המחנה מעם שאול ובגדיו קרעים ואדמה על ראשו ויהי בבֹאו אל דוד ויפֹל ארצה וישתחו. ויאמר לו דוד אי מזה תבוא ויאמר אליו ממחנה ישראל נמלטתי״ וגו׳. פה הוא נקרא ״איש״, ואילו מפסוק ה ואילך הוא נקרא ״הנער״. לדעתו, הרי זה סימן שלפנינו שני מקורות שונים.

בודה טוען עוד, שפסוק ה הוא תוספת מלאכותית שנועדה לקשר בין שני המקורות. וזו מניין? כתוב כאן: ״ויאמר דוד אל הנער המגיד לו איך ידעת כי מת שאול ויהונתן בנו. ויאמר הנער המגיד לו נקרֹא נקריתי בהר הגלבע והנה שאול נשען על חניתו״ וגו׳. התשובה כולה עוסקת בשאול בלבד, ואילו השאלה היא על שאול ויהונתן. אם כן אומר בודה: העורך שכח כפי הנראה, שבמקור הבא מדובר רק בשאול והוא מצרף כאן פסוק מקשר, שרואים בו כי אינו מתאים והוא מלאכותי. עד כאן דבריו.

בעקבות יוסף בן מתתיהו הולכים מפרשים רבים האומרים, ששני התיאורים תואמים ואין סתירה ביניהם. לעומתם, רבים מהחדשים הולכים בדרך דומה לשל בודה ואומרים, שיש כאן שני מקורות שונים. לדעתי, אין כאן מקום לא לעיקרון ההארמוניסטי ולא לעיקרון

2 K. Budde, *Die Bücher Samuel (KHAT)*, Leipzig-Tübingen 1902, pp. 193-194.

כל הזכויות שמורות להוצאת אוניברסיטת בר אילן. לדף הספר באתר ההוצאה:
https://www.biupress.co.il/index.php?dir=site&page=catalog&op=item&cs=683

הביקורתי, מאחר שהמקרא אומר שיש כאן שני מקורות לסיפור המעשה. הכתוב מספר תחילה דברים כהווייתם, ואחרי־כן הוא מודיענו מה אמר הנער העמלקי.

לי נראה, שבכלל אין אלה השאלות העיקריות, אלא שמרוב ויכוח סביב הארמוניזם וביקורת ומרוב סתירות שהוסיפו כאן לתפארת המקורות, הסיחו רבים מן המפרשים והחוקרים את דעתם מעיקרי העניין. על־כן נראה לי, שכדאי קודם־כול לסלק שאלות שאינן שאלות ולהתרכז בבעיות של ממש.

"איש" ו"נער" — זוהי טענה שהביקורת נאחזה בה פעמים הרבה, ואין לה שחר. "איש" ו"נער" הן הגדרות מקבילות. אנחנו מוצאים את הדבר הזה במקומות אין־ספור במקרא. למשל, בפרשת פסל מיכיהו. בשופטים יז, ז כתוב: "ויהי נער מבית לחם יהודה ממשפחת יהודה והוא לוי והוא גר שם"; ובפסוק ח נאמר: "וילך האיש מהעיר מבית לחם יהודה" וגו'. זאת אומרת, ש"נער" ו"איש" היינו הך, והמשמעות היא איש צעיר, כלשון יום־יום שלנו — 'צעיר'. יש מקומות אין־מספר כאלה במקרא, וזהו אחד מסממני הסגנון המקראי. נאמר על יוסף: "והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה" (בר' לז, ב), והנה אומר ראובן: "הילד איננו" (ל). על הנערים של אברהם אבינו נאמר: "ויָרק את חניכיו ילידי ביתו" (בר' יד, יד), ועוד אחרי זה: "ויֵחלק עליהם לילה הוא ועבדיו" (טו), ולהלן בסמוך: "בלעדי רק אשר אכלו הנערים" (כד). הרי אותם האנשים נקראים תוך מספר פסוקים חניכים, נערים ועבדים. הביטוי "נערים" הוא סתמי ומתפצל לסוגים שונים. אם על זה משעינים תיאוריה של הפרדת מקורות, אין לזה שחר.

אין סתירה בין "ויחל" ובין "שבץ" שמשמעותו אינה ברורה. שתיהן הגדרות למצב פאתולוגי מסוים. אפילו נניח שהנער העמלקי בשמ"ב פרק א והכותב בשמ"א פרק לא קבעו דיאגנוזות שונות לאותו מצב, אין כאן סתירה. גם "המורים" מול "הרכב" איננו סתירה. כי במרכבות היה בדרך־כלל קלע שהיה יורה.

אשר לפסוק ה, "המקשר המלאכותי" של בודה, הרי זה ממש איפכא מסתברא. אם זה פסוק מקשר של רדקטור, הרי לא ייתכן שעורך אינו מעיין במה שכתוב במקור השני. אם כתוב שם רק "שאול", היה מתאם את הפסוק המקשר להמשך ולא היה כותב "שאול ויהונתן" תחילה. אבל אם זוהי שיחה טבעית חיה בין שני בני־אדם, זה מובן. לא תמיד בשיחה נרגשת עונה העונה בדיוק על השאלה.

טבעי מאוד שדוד שואל על יהונתן, ולגבי הנער העמלקי אין לזה חשיבות. הקישוטים הביקורתיים, שבהם בודה מקשט את העניין, הם קישוטי סרק שמסיחים את הדעת מגוף העניין. השאלה האמיתית העיקרית היא האם שאול התאבד או נהרג.

אשר ל"ואהרגהו" בשמ"ב ד, י מובן שאין כלל משמעותו לפי השכל הישר שהרגו בעצם ידיו. דוד הרי היה הראש והמנהיג, ודבר הנעשה במצוותו מיוחס בצדק אליו. אך נדמה לי שיש כאן גם שאלות חמורות יותר. אנו מוצאים בפסוק יג בפרק א: "ויאמר דוד אל הנער המגיד לו: אי מזה אתה, ויאמר: בן איש גר עמלקי אנכי". כל העניין הזה כבר נידון בפסוקים ו–ח: "ויאמר הנער המגיד לו: נקרא נקריתי בהר הגלבע והנה שאול נשען על חניתו והנה הרכב ובעלי הפרשים הדבְקהו. ויפן אחריו ויִראני ויקרא אלי ואֹמר הנני. ויאמר לי מי אתה ואומר אליו עמלקי אנכי". מה אפוא פשר החזרה על השאלה ועל התשובה?

יש פה עוד שני דברים מתמיהים. בסיפור זה מדגיש הנער המגיד לפחות פעמיים שהוא

כל הזכויות שמורות להוצאת אוניברסיטת בר אילן. לדף הספר באתר ההוצאה:
https://www.biupress.co.il/index.php?dir=site&page=catalog&op=item&cs=683

עמלקי. בפסוק ח הוא מספר כי אמר לשאול "עמלקי אנכי". העובדה, ששאול הגוסס אין לו דאגה אחרת אלא לשאול בדיוק לייחוסו ומוצאו של האיש, היא גם כן מוקשית. בפסוק יג הנער אומר לדוד: "בן איש גר עמלקי אנכי". קשה לתאר שמישהו בארץ־ישראל בזמנו של דוד לא ידע שעמלקים אינם נמנים עם האנשים החביבים על דוד. מי שזוכר את פרק כז בשמ"א, ששם כתוב בפסוק ח: "ויעל דוד ואנשיו ויפשטו אל הגשורי והגרזי והעמלקי" וגו', ובפסוק ט: "והכה דוד את הארץ ולא יחיה איש ואשה", ואחרי־כן פרשת צקלג, צריך לדעת שהיות מישהו עמלקי אינו המלצה לגבי דוד. יתר על כן, אין זה מוטיב מקרי. אף בפרק זה עצמו, שמ"ב א, אנו למדים על יחסו של דוד לעמלקים כבר מהפסוק הראשון: "ודוד שב מהכות את העמלק". מוקשה אפוא: מה ראה הנער להדגיש פעמיים את דבר היותו עמלקי באוזני איש שאין לעמלקים שונא גדול ממנו?

מוקשה גם ההסבר. אפילו אם מוסכם בינינו — דבר שלא כל ההארמוניסטים מסכימים לו — שהנער העמלקי רשאי לשקר ויכול לשקר אפילו במקרא, גם אז מוקשה קצת שנער כזה אומר בפס' ו: "נקרא נקריתי בהר הגלבע והנה שאול נשען על חניתו". אפילו אם שקר יש כאן, הוא שקר מאוד לא מוצלח — מי יאמין שאדם יכול להזדמן ללב לבו של קרב סואן, אגב טיולו או אגב עסקיו. זהו דבר שאיננו סביר ואיננו מתקבל על דעתו של שום אדם. מה הוא שייך לשם? זהו דבר מוזר. ועוד: מה חרי האף הגדול, ומדוע דוד אומר לו: "דמך על ראשך כי פיך ענה בך לאמר אנכי מתתי את משיח ה'" (א, טז)? דוד איננו מאמין לו שהוא המית באמת את משיח ה', כי הוא אומר "פיך ענה בך", ובפרק ד, י אומר דוד: "כי המגיד לי לאמר הנה מת שאול והוא היה כמבשר בעיניו ואחזה בו ואהרגהו" — הוא היה כמבשר בעיניו, אבל לא הוא הרוצח. דוד איננו מאמין לו בכלל שהוא הרג את שאול. ואפילו אם נניח שהוא באמת הרג, הרי הרג את שאול לפי בקשתו. ואם היה משיח ה', כלום עמלקים חייבים בדקדוקי מצווה לגבי משיח ה'?

הדבר מוקשה. בדברי כמה מן המפרשים החדשים יש מספר הערות אירוניות לגבי מידת הצדק של דוד ולגבי כוונותיו. על־כן, נראה שיש לבדוק את הדברים היטב.

מה שברור הוא, שהבעיה העיקרית מתרכזת בנקודה אחת והיא: האם התאבד שאול או נהרג בידי אותו עמלקי? מסתבר, כפי שראינו פה, והכתוב רומז לכך כמעט ברורות, שהנוסח הנכון והאמיתי הוא כפי שנאמר בפרק לא, ששאול התאבד, ולא כפי שמספר הנער העמלקי; זאת אומרת שיש כאן תיאור בדוי של הנער העמלקי. בבדותה שלו אנחנו יכולים להבחין בין שני חלקים, וחלק אחד מסתבר שאפשר לקבל אותו: מי שלא היה במקום, יכול לתאר שאחז השבץ את שאול והוא ביקש מהנער להרוג אותו. אבל יש בדבריו של הנער כמה דברים שאינם מתקבלים על הדעת, כגון "נקרא נקריתי בהר הגלבע". ועוד דבר מוזר, שהנער הדגיש שהוא עמלקי, וזה באוזני השונא הגדול של העמלקים.

נלך מן הקל אל הכבד. תחילה — סדר הדברים. נדמה לי, כי כמו בהרבה מקומות אין הכתוב מספר את הדברים בסדר כרונולוגי ממש כפי שאירעו, כי אם לפי העניין. זאת אומרת: באמת חקרו את הנער הזה פעם אחת בלבד, בשעה שבא שאלו אותו וחקרו אותו, אבל הכתוב מחלק את החקירה לשני חלקים — החלק הראשון הוא מפסוק ו בפרק א עד פסוק י. כאן כל החקירה וכל העדות של הנער מתרכזות לא בעניינים פרסונאליים שלו, לא באשמתו או בזכותו, כי אם במצב העובדתי — כיצד נסתיים הקרב בגלבוע, מה קרה שם,

כל הזכויות שמורות להוצאת אוניברסיטת בר אילן. לדף הספר באתר ההוצאה:
https://www.biupress.co.il/index.php?dir=site&page=catalog&op=item&cs=683

כיצד מת שאול. כאן מרכז הכתוב את כל החומר הנוגע לגורל ישראל, את החומר העובדתי ההיסטורי בעדותו של הנער. בחלק השני, מפסוק יג "אי מזה אתה" וגו' — אין זאת אומרת שהוא קרא אותו שוב ושאל אותו — הכתוב מרכז את הצד הפרסונאלי, אותו חלק בעדותו של הנער הנוגע לו באופן אישי, לאשמתו או לזכותו, והוא מצמידו לחריצת דינו: "איך לא יראת לשלח ידך לשחת את משיח ה'" (יד).

וכעת לגוף העניין. מה בדיוק קרה פה? אנחנו זוכרים את הנאמר בשמ"א ל, א: "ויהי בבא דוד ואנשיו צקלג ביום השלישי ועמלקי פשטו אל נגב ואל צקלג ויכו את צקלג וישרפו אתה באש". והנה כתוב אחרי־כן בפסוקים יג–יד: "ויאמר לו דוד למי אתה ואי מזה אתה", כך נשאל אותו נער שמצאוהו בשדה, "ויאמר נער מצרי אנכי עבד לאיש עמלקי ויעזבני אדני כי חליתי היום שלשה. אנחנו פשטנו נגב הכרתי ועל אשר ליהודה ועל נגב כלב ואת צקלג שרפנו באש". וכאשר הנחה הנער את אנשי דוד אל גדוד עמלק מצאם דוד "אכלים ושתים וחגגים בכל השלל הגדול אשר לקחו מארץ פלשתים ומארץ יהודה" (טז). מה אנחנו למדים מהפסוקים המעניינים האלה? שהעמלקים אינם תומכים בישראל ולא בפלשתים; הם שודדים ובוזזים בלי הבדל דת וגזע. כיוון שנודע לעמלקים שגם הפלשתים וגם הישראלים הלכו להם לגלבוע להילחם, ואם כן שטח הדרום נתרוקן מכוחות לוחמים, באו ופשטו גם על נגב הכרתי (=הפלשתי) וגם על יהודה ועל נגב כלב ואת צקלג שרפו באש.

מן הפסוקים האלה יוצא עוד דבר מעניין מאוד: כיצד הגיע למחנה העמלקי נער מצרי? העמלקים גם בזה לא הבחינו. הם נדדו מסיני. כשם שנדדו צפונה, נדדו דרומה. כשנודע לעמלקים, שבסביבות הדלתא, בצפון מצרים, נתרוקן שטח מאיזו סיבה שהיא — כגון לרגל גיוס לעבודת המלך — מגברים לוחמים, הרי כשם שפשטו על הפלשתים, יהודה ונגב כלב, פשטו על מצרים; כשם ששבו יהודים ופלשתים ומכרו אותם לעבדים, כך שבו גם מצרים. זהו עם שחי על פשיטות במקומות תורפה במקומות שאין לוחמים, במקומות שיש שעת כושר. הווה אומר: כל קיומו של עמלק תלוי במציאות שעת כושר כזאת, שבה אפשר להסתער על מקום ללא מאמצים גדולים, ללא קרבנות כבדים, ולשלול שלל רב ולבוז ביזה גדולה.

אבל לשם כך דרושות פעולות הכנה. מי כמו בימינו יודע, כי כשם שאפשר להצליח במבצע כזה הצלחה גדולה, אפשר גם ליפול בפח בצורה מבישה, אם מאחרים או מקדימים או טועים בפרטים אחרים (כפי שקרה להם בביזת צקלג כאשר נעלם מהם כי דוד ואנשיו חזרו מאפק לצקלג [ל, יא–טז] ולא עלו לגלבוע). כל אורח החיים של העמלקים תלוי במה שקוראים בימינו "מודיעין". הם זקוקים תמיד לאינפורמאציות מדויקות מאוד: מתי אפשר לפשוט במקום מסוים, וכמה זמן אפשר לשהות שם; מתי אפשר לפשוט לצקלג, מתי לנגב הכרתי, ומתי בשטח הדלתא בגבול מצרים. אם אין ידיעות, אי־אפשר לעשות זאת. ואנחנו יודעים שידיעות כאלה אפשר לקבל רק על־ידי שירות מיוחד.

מי סיפק את שירות המודיעין הזה לעמלקים? אין ספק שמישהו היה צריך לעשות זאת. אלה היו "הנערים המגידים", כלומר לעמלקים היו נערים מגידים כמו הנער המגיד הזה שבא למחנה דוד (והשווה לשמ"ב טו, יג; יז, יח). מסתבר, שבחלקי הארץ השונים היו משוטטים נערים מן הסוג הזה, עמלקים, שהסוו את עצמם כעוברי אורח תמימים, היו מתהלכים בדרכים, פוקחים עיניים ומביטים היכן מתרחש משהו, כדי להודיע למחנה

כל הזכויות שמורות להוצאת אוניברסיטת בר אילן. לדף הספר באתר ההוצאה:
https://www.biupress.co.il/index.php?dir=site&page=catalog&op=item&cs=683

העמלקי מתי אפשר לפשוט, מתי אפשר לבוז ביזה, היכן אפשר להסתער וכיוצא באלה. הנערים הללו היו גורמים חבלניים מסוכנים ביותר בשטח ישראל ובשטח הפלשתים.

נבחן עתה את פרטי הנער בפרשה שלנו. כתוב בשמ"ב א, ב: "והנה איש בא מן המחנה מעם שאול ובגדיו קרעים ואדמה על ראשו". הבגדים הקרועים והאדמה על ראשו היו תחפושת; סימנים מובהקים שהוא כביכול חייל ישראלי, בא מן המחנה הישראלי הניגף, והוא בא אל דוד כדי לבשר לו שמחנה ישראל נחל מפלה. אבל דוד הוא מומחה לעמלק ולנגב. אם האיש הזה יכול היה לעשות רושם של ישראלי דרומי בגלבוע, הרי אצל דוד בצקלג לא הצליח. האיש בא לצקלג ודעתו היתה זחוחה עליו, כי כפי הנראה בגלבוע וביתר חבלי הארץ הצליח להסוות את עצמו. הוא מגדיר את עצמו הגדרות שונות. תחילה, כאשר בא ובגדיו קרועים ואדמה על ראשו, רצה לטשטש את העובדה שאין הוא אלא מרגל עמלקי, המסובב בכל שטחי ישראל כדי לשלוח ידיעות למחנה העמלקי. כיוון שבגלבוע עומד להתרחש משהו שעלול להיות מעניין את עמלק, שוטט שם מחופש לישראלי דרומי, וכמו שהטעה שם את האנשים, חשב שיוכל להטעות גם את דוד. מה שכתוב מפסוק יג בפרק ב, זוהי כאמור רק עריכה של קבוצת השאלות הפרסונאליות לחוד. אבל זו היתה למעשה הפתיחה, כאשר הגיע הנער אל המחנה נשאל: "אי מזה אתה"? כאשר דוד הביט על האיש הזה מבעד לבגדיו הקרועים והאדמה על ראשו, ואמר "אי מזה אתה", גם דוד וגם האיש העמלקי הבינו שהמשחק אבוד. דוד, אדם שהתהלך כל־כך הרבה בנגב ושנלחם כל־כך הרבה בעמלקים ובשבטי הנגב, לא היה אפשר לרמותו בנוגע לזהות עמלקי, אותו אי־אפשר להוליך שולל. כאשר נשאלה השאלה "אי מזה אתה", הבין האיש, מתוך נימת דיבורו של דוד וממבטו, שבגדיו הקרועים והאדמה על ראשו לשווא הם, וכי דוד הכיר וזיהה אותו.

אנחנו יודעים, כי אדם ותיק המעורה בארץ, המכיר את האוכלוסייה לסוגיה, מזהה את הדובר אליו לפי מבטאו, הופעתו והבעתו, אדם כזה אי־אפשר להוליך אותו שולל. קל וחומר לדוד מנהיג־מצביא "איש חיל ונבון דבר" ששבילי הנגב ושבטי המדבר היו נהירים לפניו.

נקודת המרכז בפרק זה היא אפוא העובדה, שהאמתלה, התחפושת והמשחק שהכין לו האיש העמלקי הזה, התמוטטו ברגע הראשון. ועל־כן, מול המבט של דוד מוכרח האיש להודות, שעל אף האדמה שעל ראשו ועל אף הבגדים הקרועים הוא עמלקי, "ויאמר בן איש גר עמלקי אנכי". כלומר, אין אני ישראל, אין אני רוצה להתכחש לכך. האיש התחפש לחייל ישראלי, אך משחקו היה אבוד. תכניתו הראשונה היתה לבוא אל דוד ולומר: אני חייל ישראלי, הרגתי את שאול על־פי בקשתו. עכשיו נתברר פתאום שהעמדת הפנים הזאת היא בלתי אפשרית. לפיכך, ניסה תחילה לומר שרק מוצאו עמלקי, כלומר טביעת העין של דוד צודקת, אבל החשדות אינם מוצדקים. הכתוב אינו מאריך אבל קל, כמובן, להפריך תירוץ כגון זה: אם אביך היה גר עמלקי, היכן ישב בקרב ישראל, מי מכירו וכו'. אז הודה בעל כורחו שאין הוא גר כי אם עמלקי.

חלק של ההצגה שהכין הנער הוא הגיוני ומסתבר. כלומר, אפשר לכאורה להאמין, ששאול ביקש ממנו שיהרוג אותו וכי אמנם הרג אותו. אבל כאשר הוא אומר "נקרא נקריתי בהר הגלבע" זוהי אימפרוביזאציה כושלת של אדם נבוך שנפל בפח. אם אינך ישראלי, מה עשית שם? "נקרא נקריתי בהר הגלבע" — אין אדם יכול להיקרות בשדה קרב. כאן לפנינו

כל הזכויות שמורות להוצאת אוניברסיטת בר אילן. לדף הספר באתר ההוצאה:
https://www.biupress.co.il/index.php?dir=site&page=catalog&op=item&cs=683

חקירה שהיא חודרת ומפילה את האיש בפח. כשהוא רואה שהמשחק אבוד הוא מנסה להציל את עצמו: הוא מתגונן ואומר, לא רציתי להסתיר שאני עמלקי, גם לשאול אמרתי שאני עמלקי: "ויאמר לי מי אתה ואמר אליו עמלקי אנכי" (ח). תחילה אמר "בן איש גר עמלקי אנכי", אחרי־כן אמר: איני רוצה להסתיר, עמלקי אנכי.

עכשיו אנחנו מבינים מדוע הוציא דוד את האיש להורג. לא מפני שהרג את משיח ה', כי דוד ידע שלא הרג אותו. הוא אומר "פיך ענה בך", ובפרק ד, י הוא אומר "כי המגיד לי לאמר הנה מת שאול והוא היה כמבשר בעיניו ואחזה בו ואהרגהו בצקלג". אבל האמת היא, שדינו של הנער נחרץ ברגע שדוד הביט אליו. דוד ידע, שהאיש הזה הוא מהמסתננים החבלנים הגורמים לחורבן ולפשיטות העמלקים, מן המרגלים המוסווים המשוטטים בארץ המודיעים למחנה העמלקי על כל המתרחש. כי לעמלקים היו ידיעות מדויקות בתכלית, זה יוצא מכל הפרשיות שעמדנו עליהן. בלא מידע מדויק על המתרחש לא יכלו העמלקים לפשוט, לשדוד ולבוז. דינו של הנער נחרץ. לא היה חשוב כלל אם הרג את שאול או לא הרגו. ברור היה לדוד שהוא משקר. מקצת מן השקרים שלו היו מוכנים, ואלה מתקבלים על הדעת. מקצת מן השקרים היו אלתורים, כגון "נקרא נקריתי בהר הגלבע". אילו ניתן לו להגות בעניין זה בדרך הארוכה אל צקלג, ודאי היה ממציא הסבר טוב יותר. הוא רצה לבוא לדוד כחייל ישראלי, אבל דוד תפס אותו. על־כן בא התירוץ החפוז־הדחוק "נקרא נקריתי בהר הגלבע". על־כן באה ההודאה הכפולה בעל כורחו, שבשום אופן לא היה רוצה להודות בה מלכתחילה, שאינו אלא עמלקי.

בהתאם לדברים האלה אנחנו יכולים לשחזר את המאורע, מה קרה פה באמת. גם הסתירה, שבודה[3] שואל: בפרק לא, ח כתוב: "ויהי ממחרת ויבאו פלשתים לפשט את החללים", ואילו בפרק א, י כתוב שהנער לקח את הנזר ואת האצעדה — כמובן שאין כאן שום סתירה. פסוק ח בפרק לא אומר במפורש: "ויהי ממחרת ויבאו פלשתים לפשט את החללים", כלומר הקרב הסתיים, כמו שקרה על־פי־רוב בימים ההם, עם רדת הלילה והפלשתים באו רק למחרת, ואילו הנער העמלקי, אולי עם חבריו, היו משוטטים בסביבות הגלבוע והסתננו לשדה הקרב בלילה, וחיפשו במה הם יכולים לזכות לפני שיבואו הפלשתים המנצחים לפשט. היה לו כביכול לנער הזה מזל, שהוא נקלע אל המקום ששם הייתה מוטלת גווייתו של שאול, מצא את הנזר ואת האצעדה, לקח אותם כמובן, ואז עלה על דעתו הרעיון שיוכל לזכות בפרס כפול ומכופל — יקח את הנזר ואת האצעדה, ילך לדוד, יקבל פרס גדול ואולי אף יקנה שביתה בגדודו. כמו שהתחזה בצפון הארץ לעובר אורח ישראלי, כך יעמיד פנים אצל דוד שהוא חייל ישראלי שנמלט מן המערכה ויצליח. כלל לא עלה על דעתו, שיודה באוזני דוד שהוא עמלקי. למה יעשה שטות כזאת? אך כאשר הגיע לשם, נתברר לו שנפל בפח. המבטא שלו, ההופעה שלו, הדיבור שלו וכל מהותו וכל טיבו, מיד אמרו לו לדוד מי הוא. ואז היה צריך הנער להוסיף נדבכים על הסיפור המקורי שהכין לעצמו, והנדבכים האלה שהוסיף היו רעועים מאוד. ההודאה הכפולה שהוא עמלקי וה"נקרא נקריתי" הסגירוהו כליל. נודע לו לדוד, ללא צל של ספק, מי הוא האיש, והיה מוציאו להורג גם אלמלא היה בגלבוע, גם ללא זיקה כל שהיא לשאול, כי דוד היה רודף את

3 בודה (לעיל הערה 2), עמ' 193.

כל הזכויות שמורות להוצאת אוניברסיטת בר אילן. לדף הספר באתר ההוצאה:
https://www.biupress.co.il/index.php?dir=site&page=catalog&op=item&cs=683

העמלקים ועל אחת כמה וכמה מחבלים ומרגלים עמלקיים. הנער המגיד הזה הוא אחד "המגידים" — המודיעים שתפקידם היה לשוטט בארץ ולהגיד למחנה העמלקי מה שמתרחש בארץ ולשמש פה וידיים ועזר לפשיטות הקטלניות של העמלקים בארץ. על זה נחרץ דינו, ולא על השאלה אם הרג את שאול או לא הרג את שאול.

אם אנחנו רואים את העניינים באור זה, אם אנחנו מבינים מה הכתוב רוצה בכלל לרמוז לגבי טיבו ומהותו של הנער המגיד העמלקי, נדמה ששוב אין צורך לא בעיקרון ההארמוניסטי הקפדני ועל אחת כמה וכמה לא בביקורת האורתודוקסית של מקורות של הבקרנות הספרותית, כי אם פשוט אנחנו יכולים להבין מה הכתוב רוצה לומר לנו כענייננו וכפשוטו, ואנו מבינים שמצב העניינים היה כמו שכתוב בפרק לא. מלבד תיאור הדברים באותו פרק רוצה הכתוב לספר לנו על הנער העמלקי שסיפר מה שסיפר, ונסתבך ונלכד בזכות טביעת העין של דוד.

השלמה: לא איש תמים שטייל במקרה בשדה הקרב

(מתוך תשובה למתווכחים)

כמה מן המשיגים הנכבדים, כגון פרופ׳ ייבין, ד״ר אופנהיימר, ונדמה לי שגם לוריא, טענו שאיש הבשורה הזה היה איש תמים, הוא בא והודיע כפשוטו שהוא עמלקי. אני שואל (ודבר זה לא הוסבר): איך אדם הרוצה לקבל פרס והרוצה לזכות ולמצוא חן בעיני השליט החדש, איך הוא ממליץ על עצמו את ההמלצה הגרועה ביותר. כל אדם בישראל ידע שדוד נלחם כל הימים בעמלקים. "ואיש ואשה לא יחיה דוד". מי שאל אותך? תאמר שאתה מדייני או גר מואבי או ישראלי. למה היה לו לומר את הדבר הגרוע ביותר שאדם יכול היה לומר על עצמו באוזני דוד?

אין שום סברה ואין שום שכל בדבר, שהאיש יאמר סתם לתומו שהוא עמלקי. הוא אומר זאת פעמיים, פעם הוא אומר "בן איש גר עמלקי אנכי" ופעם הוא אומר "עמלקי אנכי". וזהו הדבר שמאלץ אותי לחשוב, ששתי החקירות הן חקירה אחת, מפני שלא מסתבר שתחילה אמר "עמלקי אנכי" ואחרי כן אמר "בן איש גר עמלקי אנכי". תחילה מנסה אדם לומר דבר נוח יותר, כשלוחצים אותו אל הקיר — אומר את האמת. ברור שתחילה אמר "בן איש גר עמלקי אנכי", כשראה שאין הוא מצליח בזאת, הודה ואמר "עמלקי אנכי".

יש עוד דבר המאלץ אותי לומר, ששתי החקירות הן חקירה אחת. במקצת כבר עמדו על זאת. בפסוק י נאמר: "כי ידעתי כי לא יחיה אחרי נפלו". הוא מתנצל במפורש על שהרג אותו, זאת אומרת, שמישהו העמיד אותו על האמת המרה, שדוד איננו שמח על הריגת המלך. פירוש הדבר שהמלים האלה "איך לא יראת לשלח ידך לשחת את משיח ה׳" כבר נאמרו לו ואז התנצל ואמר "כי ידעתי כי לא יחיה אחרי נפלו". מכאן אני מבין שפסוק יד נאמר לפני פסוק י. כי אם לא כן, מניין העמלקי מבין זאת?

על כן נראה לי כי את שתי הנקודות האלה לא סתרו. נקודה אחת, ששום אדם נבון ובר דעת, כשהוא רוצה למצוא חן בעיני מישהו, ובייחוד בעיני אדם שחרבו נשמטת בקלות מתערה, לא יספר ללא צורך דבר שעלול להעלות את חרונו של המצביא. למה אמר לדוד שהוא עמלקי? הוא היה יכול לומר מאה דברים אחרים. על כורחנו אנחנו אומרים, כפי

כל הזכויות שמורות להוצאת אוניברסיטת בר אילן. לדף הספר באתר ההוצאה:
https://www.biupress.co.il/index.php?dir=site&page=catalog&op=item&cs=683

שאמר ד״ר גבריהו בצדק, שהפסוקים מעידים על חקירה מדוקדקת. כמובן — הכתוב מקצר. אבל אין כל ספק, שבמחנה צבאי של דוד בגדוד הרגיל במלחמות ופשיטות, כשמופיע אדם עמלקי, לפי מראהו, לפי שפתו ולפי הודאתו, איני מעלה על הדעת שיכול היה סתם להתהלך במחנה. אם בא אדם למצביא והוא חשוד, אין הוא יכול לומר סתם: מטייל אני כאן. שואלים אותו: מאין באת, לשם מה, מי אתה, מי שלח אותך?

אין אנחנו יכולים לומר שהוא טייל סתם בשדה הקרב בגלבוע. האיש שבא אל דוד הוא חשוד, ומובן שחקרו אותו: אם אתה גר עמלקי, נער עמלקי, מה עשית שם?

איני חושב שיש פה ביקורת אילמת על דוד על שהרג את הנער העמלקי. כי אם נקבל את הטעמים שנאמרו כאן, איני סבור שהכתוב יכול למצוא בהריגת נער עמלקי כגון זה פגם. כמובן על דברים אילמים קשה להתווכח. זהו עניין של הרגשה. אבל נדמה לי שאין כאן ביקורת כזאת.

אם אנחנו מקבלים את התיאוריה הזאת של הנער העמלקי, הרי כל השאלה של הקשר בין פרק לא בשמ״א ובין פרק א בשמ״ב לובשת צורה אחרת. אם אני אומר, שכאן לפנינו אדם מטיפוס כזה וכזה אין סתירות בין פרק לא לבין פרק א. אם בהתחלת הפרק הוא מזדהה כביכול עם ישראל, אדמה על ראשו ובגדיו קרועים, הרי הוא מעמיד פנים, ככה היה גם אצל הגבעונים.

לא בכל מקום חייב הפסוק לשים בפיך את הדברים. שאלת: למה צריך העמלקי להיות חשוד? אני חושב כי זה ברור. אם הוא אומר ״נקרא נקריתי בהר הגלבע״, והגיע עד המלך, ואין הוא ישראלי ואין הוא פלשתי, ברור שצריך לחקור אותו מה עשה שם.

מה שאמר ד״ר בן שם, שתלשתי קטע אחד והעברתי אותו למקום אחר, אין זו תלישה. יש עשרות מקרים כאלה במקרא, שהדברים מתרחשים בצורה מסוימת והמקרא מוסר אותם בסדר שלו. אם כתוב ״וימת תרח בחרן״ ואחרי כן כתוב ״ויאמר ה׳ אל אברם לך לך מארצך״, הרי כל מי שיודע חשבון יודע, שתרח מת הרבה זמן אחרי זה. הכתוב גומר תחילה עניין תרח ואחרי כן עובר לדבר אחר. כך לגבי העניין שלפנינו הכתוב עורך תחילה את החקירה ההיסטורית לחוד ואחרי כן את החקירה הפרסונלית לחוד. קשה להניח שקודם עורך דוד מספד גדול ואחרי כן מתחילים שוב לחקור את הנער.

כל הזכויות שמורות להוצאת אוניברסיטת בר אילן. לדף הספר באתר ההוצאה:
https://www.biupress.co.il/index.php?dir=site&page=catalog&op=item&cs=683